

UOT 327

[https://doi.org/10.30546/ifs.2025.1\(44\).136](https://doi.org/10.30546/ifs.2025.1(44).136)

ERMƏNİSTANDA AZƏRBAYCAN VƏ TÜRKİYƏ ƏLEYHİNƏ TƏBLİĞAT

Nigar Mustafayeva

AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutu, **Azərbaycan**

email:nymustafayeva@gmail.com

Orcid: 0000-0001-6114-193X

Xülasə. Tədqiqat işində Ermənistanın anti-Azərbaycan və anti-Türkiyə təbliğatı araşdırılmışdır. Həmçinin təbliğat formaları və metodları təhlil edilmişdir. Tədqiqat işində kontent-analiz (rəsmi bəyanatlar, media və sosial şəbəkələrdə yerləşdirilmiş məlumatların təhlili) və müqayisəli təhlil metodlarından istifadə edilmişdir. Araşdırma zamanı Ermənistanda Azərbaycan və Türkiyəyə qarşı təbliğatın əsas məqsədləri, istifadə etdiyi forma və metodlar erməni təbliğatının dövlətlərarası münasibətlərə təsiri müəyyən edilmişdir. Belə nəticəyə gəlinmişdir ki, Ermənistan Respublikasının daxili və xarici siyasətinin bütün sahələrində anti-türk təbliğatı başlıca yer tutmuşdur. Bu təbliğat Azərbaycana və Türkiyəyə qarşı kin və nifrət hissini göstəricisidir.

Məqsəd: Ermənistanda Türkiyə və Azərbaycan əleyhinə aparılan təbliğatı araşdırmaq.

Metodologiya: Məqalə elmi metod, müqayisəli təhlil, tarixi-siyasi analiz metodları əsasında tədqiq olunub.

Elmi yenilik: Ermənistan tərəfindən Azərbaycana və Türkiyəyə qarşı yürüdülmən siyasət İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra başlanmış sülh prosesinə mənfi təsir göstərir.

Açar sözlər: Türkiyə, Azərbaycan, Ermənistan, təbliğat, müharibə, ermənilər

ПРОПАГАНДА ПРОТИВ АЗЕРБАЙДЖАНА И ТУРЦИИ В АРМЕНИИ

Нигяр Мустафаева

Резюме. В исследовании рассматривается антиазербайджанская и антитурецкая пропаганда Армении с применением методов контент-анализа (анализ официальных заявлений, информации, размещенной в СМИ и социальных сетях) и сравнительного анализа. В ходе работы были выявлены основные цели этой пропаганды, формы и методы её реализации, а также её влияние на межгосударственные отношения между Азербайджаном и Турцией в Армении. Сделан вывод, что антитурецкая пропаганда заняла значительное место во внутренней и внешней политике Республики Армения, будучи основана на идеологии ненависти к Азербайджану и Турции.

Цель: расследовать пропаганду, проводимую в Армении против Турции и Азербайджана.

Методология: статья исследована с использованием методов научного, сравнительного и историко-политического анализа.

Научная новизна: политика, проводимая Арменией в отношении Азербайджана и Турции, негативно влияет на мирный процесс, начавшийся после Второй Карабахской войны.

Ключевые слова: Турция, Азербайджан, Армения, пропаганда, война, армяне

PROPAGANDA AGAINST AZERBAIJAN AND TÜRKİYE IN ARMENIA

Nigar Mustafayeva

Abstract. In the research study Armenia's anti-Azerbaijani and anti-Türkiye propaganda have been studied. The forms and methods of propaganda have been also analyzed. In the research content analysis (analysis of official statements, information posted on the media and social networks) and comparative analysis methods were used. During the research, the main goals of propaganda against Azerbaijan and Türkiye in Armenia, the forms and methods have been used, and the impact of

propaganda on interstate relations between these countries have been determined. It was concluded that anti-Turkish propaganda played a major role in all areas of the domestic and foreign policy of the Republic of Armenia. This propaganda consisted of a feeling of hatred and resentment towards Azerbaijan and Türkiye.

Purpose: To investigate the propaganda carried out in Armenia against Türkiye and Azerbaijan.

Methodology: The article has been studied using the scientific method, comparative analysis, and historical-political analysis methods.

Scientific novelty: : The policy pursued by Armenia against Azerbaijan and Türkiye has a negative impact on the peace process that began after the Second Karabakh War.

Key words: Türkiye, Azerbaijan, Armenia, propaganda, war, armenians

Giriş

Əsrlər boyu ictimai fikrə təsir göstərmək üçün müxtəlif vasitələrdən istifadə edilmişdir. Lakin buna baxmayaraq “təbliğət” anlayışı yalnız XVII əsrdə yaranmışdır. “Təbliğət” sözü, digər formada isə “propaqanda” latın dilində “*Congregatio de Propaganda Fide*” katolik kilsəsinin qurumunun adından və fəaliyyətindən qaynaqlanmışdır. 1622-ci ildə missionerlik fəaliyyətini aparmaq üçün qurulan Roma katolik kardinalları təşkilatı tərəfindən dinin yayılması mənasını kəsb etmişdir. Sonralar baş vermiş münaqişələr və müharibələr zamanı, xüsusən də İkinci Dünya müharibəsi zamanı faşist-nasist Almaniyasında və Sovet İttifaqında ideologiyaların və siyasi rejimlərin dəstəklənməsində təbliğət vasitəsi kimi geniş vüsət almış və yayılmasında əsas rol oynamışdır (7).

Təbliğət anlayışını müəyyənləşdirmək üçün beynəlxalq lüğətlərdə verilmiş izahlara nəzər salsaq görürük ki:

1) Oksford lüğətində “*təbliğət (propaganda) - məlumatın sistemli, xüsusən də qərəzli və ya yanaltıcı bir şəkildə yayılması, müəyyən bir fikir və ideologiyayı təşviq etmək məqsədilə siyasəti dəstəkləmək üçün istifadə olunur. Müəyyən bir doktrina, fikir və s. yayılması məqsədilə təşkil olunan sistem, plan və ya fəaliyyət*” kimi təsnif olunmuşdur (8).

2) Kembric lüğətində isə “*təbliğət - insanların fikirlərinə təsir etmək niyyəti ilə yayımlanan, nəşr olunan və ya başqa bir şəkildə yayılan mülahizələr, məlumatlar, fikirlər, faktlar və ya şəkillərin təhrif olunmuş şəkildə təqdim olunması deməkdir*” (9).

Ümumiləşdirərək belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, *təbliğət* – cəmiyyətdə ictimai fikrə təsir etmək məqsədilə məlumatların, faktların, şeyiə və ya yalanların təhrif olunmuş şəkildə yayılması deməkdir. Təbliğət bir çox müxtəlif sahələrdə (kommersiya reklamı, ictimaiyyətlə əlaqələr, siyasi kampaniyalar, diplomatik danışıqlar, münaqişələr və mübahisələr zamanı) istifadə edilə bilər. Təbliğətin aşağıdakı növləri mövcuddur: siyasi, iqtisadi, mədəni və hərbi təbliğət.

Türk tədqiqatçıları doğruluq baxımından təbliğəti üç kateqoriyaya bölürlər: “*ağ, qara və boz təbliğət. Ağ təbliğət mənbənin rəsmi, etibarlı və asanlıqla əldə edilə biləcəyi bir təbliğət növüdür. Ağ təbliğətin nümunələri Xarici İşlər Nazirliyinin açıqlamaları və internetdəki ünvandır. Qara təbliğət isə əsassız təbliğətin aparıldığı, yalanın uydurulduğu və mənbələrin mənsəyi bilinməyən bir təbliğət növüdür. Xüsusilə müharibə zamanı psixoloji təzyiq vasitəsi kimi istifadə olunur. Boz təbliğət: ağ və qara təbliğətlərin bəzi xüsusiyyətlərinin qarışığı olan bir təbliğət üsuludur. Bu tip təbliğətdə xəbər və ya mesajın mənbəyi bəzən açıq şəkildə ortaya çıxır və bəzən isə gizlənilir. Bu səbəbdən xəbərlərin və ya ötürülən mesajın etibarlılığı şübhə altına alınır. Bu cür təbliğətdə yalan və həqiqət bir-birinə qarışır. Bu təbliğət metodu ilə ötürülən mesajlar şişirdilir*” (11).

1918-ci ildə Qərbi Azərbaycanın tarixi torpaqlarında süni şəkildə yaradılmış Ararat (Daşnak) Ermənistanı, 1920-ci ildə - sovet Ermənistanı, 1991-ci ildən sonra isə Ermənistan Respublikası adlandırılan dövlətin daxili və xarici siyasətinin bütün sahələrində anti-türk təbliğəti başlıca yer tutur. Bu təbliğət Azərbaycana və Türkiyəyə qarşı kin və nifrət hissindən ibarətdir. Ermənistanın həm Azərbaycana, həm Türkiyəyə qarşı ayrı-ayrılıqda apardığı təbliğətin məqsədləri, forma və metodları araşdırılmışdır. Beləliklə, yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq deyə bilərik ki, təbliğət əsasən və ən çox da siyasətdə istifadə olunur. Dövlətlər ictimai şüura və beynəlxalq aləmə təsir etmək üçün təbliğətdən istifadə edirlər. Müsair dövrdə demək olar ki, hər ölkə müəyyən qədər təbliğətdən istifadə edir. Ölkələrarası münasibətlərdə də bunu görə bilərik. Məsələn, Azərbaycan və Türkiyə dövlətləri Ermənistan tərəfindən yuxarıda qeyd etdiyimiz qara təbliğətə məruz qalırlar.

Ermənistanın Türkiyə Respublikasına qarşı yönəlmiş təbliğəti

Bu gün həm Türkiyə, həm də Azərbaycan apardıqları uğurlu xarici siyasət nəticəsində Ermənistan üzərində diplomatik, iqtisadi və hərbi gücə sahibdilər. Ermənistan dövlət olaraq bu göstəricilərə görə onlardan zəif olduğundan yalnız təbliğat apararaq mübarizə edə bilər. Anti-türk təbliğatı Ermənistanın rəsmi siyasətinin ideoloji əsasını təşkil edir. Bu təbliğat əsassız iddialar üzərində inşa edilir. Uzun illərdir, Ermənistan Türkiyəyə qarşı “4T - Terör, Tanınma, Tazminat, Toprak” kimi bilinən təbliğat fəaliyyətini reallaşdırmağa çalışır. Ümumiyyətlə, ermənilər öz fəaliyyətlərinin əsasını “türklərə qarşı düşmənçilik” üzərində qurmuşlar. Ermənilərin və Ermənistanın Türkiyəyə qarşı apardığı təbliğatın iki əsas ana xətti var: birincisi, “sözdə soyqırım”, 1915-ci il hadisələrini ermənilərin “soyqırımı” kimi tanımaq. İkincisi, Türkiyəyə qarşı əsassız torpaq iddiaları irəli sürmək.

Tarixdən məlumdur ki, Osmanlı imperiyasında uzun illər rifah içində yaşayan ermənilər Birinci Dünya müharibəsinin başlaması ilə və türk ordusunun müharibədə iştirak etməsindən istifadə edərək, “Böyük Ermənistan” xülyası ilə ruslar, fransızlar və ingilislərin köməyi ilə Anadoluda üsyana başlamış, müsəlman kəndlərini yerlə-yeksan etmiş, bölgə əhalisinə basqın edərək qətlə yetirmişlər. Osmanlı imperiyası əvvəlcə erməni patriarxının üzvlərinə və onların rəhbərlərinə xəbərdarlıq etmiş, lakin bu tədbir nəticəsiz qalmışdı. Üsyanlar və qırğınlar davam etdikcə 1915-ci il aprelin 24-də erməniləri silahlandırان, üsyana həvəsləndirən komitələrin bağlanması və onların rəhbərlərinin həbs edilməsi haqqında qərar qəbul edilmişdi. Bu tarix ermənilər tərəfindən təhrif edilərək “soyqırım günü” elan edilmişdi (12).

Nasistlər tərəfindən yəhudilərə qarşı soyqırım törətdikləri dünya tərəfindən qəbul edildikdən sonra, bundan ilhamlanan radikal ermənilər Osmanlı dövləti dövründə özlərinin xəyanəti nəticəsində 1915-ci ildən sonra baş verən hadisələri “soyqırım” kimi irəli sürmüşlər.

Lakin erməni məsələsi ilə yəhudilərin soyqırımı arasındakı fərq ondan ibarətdir ki, Holokost (yəhudilərin soyqırımı) bütün dünyanın gözü qarşısında baş vermiş bir qırğındır, ermənilərin isə sübutu olmayan iddiaları dövlətin strateji məqsədlərinə uyğun aparılan təbliğatdır.

Təbliğatda “uğur” qazanmaq üçün ilk olaraq öz xalqını inandırmaq lazım idi. Bu mövzunu erməni xalqı arasında populyarlaşdırmaq istəyirdilər. Ermənilər 1915-1965-ci illər ərzində cəmiyyəti “soyqırım”a məruz qaldıqlarına inandırmaq üçün 50 illik təbliğat dövrünü keçdilər. 1965-ci ildən başlayaraq ermənilər 24 apreli “ermənilərin soyqırımı günü” kimi qeyd etməyə başlamışlar və bir çox ölkələrdən bu “soyqırımı” qəbul etmələrini tələb etmişlər. Bunun üçün həm Ermənistanda, həm də dünyanın fərqli ölkələrində, əsasən də ABŞ və Fransada yaşayan ermənilər təbliğat aparırdılar” (13).

2004-cü ildə o zaman Türkiyə baş naziri olan R.T. Ərdoğan Ermənistana türk, erməni və xarici tarixçilərdən ibarət birgə komissiya yaratmağı və soyqırım ittihamları ilə bağlı mənbələrə əsaslanaraq araşdırma aparmağı təklif etmişdi. Təklifin mahiyyəti ondan ibarət idi ki, Türkiyə tərəfdən sülhü doğru qərar kimi qiymətləndirmək olardı. Çünki 1915-ci ildə erməni dövləti yox idi və Osmanlı dövləti mövcud olmayan Ermənistanla müharibə vəziyyətində deyildi. Erməni əhalisi də Osmanlı imperiyasının təbəəsi idi. Lakin Ermənistan rəhbəri R.Köçəryan bu təklifi qəbul etməyərək bəyan etmişdi ki, “soyqırım” barədə müzakirə aparmaq əxlaqsızlıqdır. Çünki o zaman Köçəryan erməni diasporunun dəstəyi ilə ABŞ-də və Avropa Birliyində bu məsələni dünyanın diqqətinə çatdırmağa müvəffəq olmuşdu. Eyni zamanda erməni lobbisi və diasporası vasitəsilə yalanlarını, ittihamları dünyaya yaymaq idi. *“Erməni lobbisi və diasporası dünyanın müxtəlif yerlərində uydurma soyqırım abidələri ucaltmışlar. Bunlardan 3-ü ABŞ-da, 3-ü Beyrutda, 4-ü Ermənistanda və qalanları Suriya, Fransa, İtaliya və İskəndəriyyədə olmaqla, 16 ədəd “soyqırım” abidəsi vardır”* (11,s.299).

Ermənistanın dövlət rəsmiləri tərəfindən Türkiyəyə qarşı daima ittihamlar irəli sürülməkdədir. Məsələn, Ermənistanın keçmiş prezidenti Serj Sarkisyan öz hakimiyyəti dövründə hər fürsətdə *Türkiyənin “soyqırım” ittihamlarını tanımasının Ermənistanın xarici siyasət gündəliyinin ən vacib məqamı olduğunu vurğulamışdır. Sarkisyan iddia edirdi ki, “soyqırım”ın tanınması Türkiyənin əsas vəzifələrindən biridir*. Həmçinin o, *“erməni soyqırımının” Qərbi ölkələri üçün də vacib olduğunu qeyd edərək Türkiyənin “soyqırım”ı tanımadığı təqdirdə Avropa Birliyinə daxil olmasının həyata keçirilməyəcəyini bildirmişdir*” (10, s.202).

Sarkisyan bu cür fikirləri hər yerdə və hər zaman ifadə edirdi. Məsələn, 5 iyul 2013-cü ildə İrəvanda keçirilən “Hüquqşünasların İkinci ümumerməni forumu”nda bildirilmişdir ki, qondarma

“erməni soyqırımı qurbanları”nın varislərinə kompensasiya ödənilməli, kilsələr və torpaqlar erməni kilsəsinə qaytarılmalı, itirilmiş torpaqlar isə Ermənistan Respublikasına qaytarılmalıdır” (10, s.202).

Professor Musa Qasımlı hesab edir ki, ermənilər *“erməni soyqırımı”* fikrini irəli sürərək əsassız iddialarını ört-basdır etmək üçün bir vasitə kimi istifadə edirlər” (5, s.625).

Ermənistan mediası Türkiyədə yaşayan ermənilərin guya üzləşdikləri ayrı-seçkilikdən mütəmadi olaraq yazır. Türkiyədən Ermənistana köçmüş bir erməninin müsahibəsində *“Ermənilər nəyi unutmamalıdır?”* sualına belə cavab gəlir: *“İnanın ki, Türkiyə haqqında bildikləriniz aysberqin bir üzüdür. İlk növbədə, hamımız yadda saxlamalıyıq ki, zamanə heç vaxt dəyişmir və buna görə də türklər də dəyişmir. Ermənilər 100 il əvvəl baş vermiş hadisələri unutmamalıdırlar. Biz soyqırım, qırğınlar və əcdadlarımızın deportasiyası ilə üzləşdik. Unutmamalıyıq ki, pantürkizm və panturançılıq hələ də türk şüurundan çıxmayıb”* (16). Lakin Türkiyədə yaşayan ermənilərin özləri bunların doğru olmadığını dəfələrlə qeyd etmişlər.

“Erməni soyqırımı”na həsr olunmuş kitablarda və filmlərdə torpaq iddiaları səslənir. Son illərdə 1915-ci il hadisələri haqqında filmlər, proqramlar, tamaşalar və kitablar hazırlanmışdır. Bununla ermənilər 1915-ci il hadisələrinin təbliğini müxtəlif üsullarla, o cümlədən çəkilmiş filmlərə və tamaşalara baxmağa, yazılmış kitabları oxumağa yönəltməklə, getdikcə daha çox genişləndirirlər. Erməni təbliğatının bir növü də kino sahəsidir. *Atom Eqoyanın 2001-ci ildə erməni təbliğatının məhsulu kimi çəkdiyi “Ararat” filmi Ermənistanın təbliğatını gücləndirmək və dünyaya daha geniş şəkildə yaymaq üçün çəkilmişdir. Film, digər erməni təbliğat işləri kimi, Türkiyəni tənqid edən bir üslubda çəkilmişdir. Erməni təbliğatına xidmət edən tipik bir film olmaqla yanaşı, filmdə irqçi ifadələrdən də istifadə edilmişdir. “Ararat” filmi əlli milyon dollarlıq bir büdcə ilə çəkilmişdir”* (10, s.202).

Bunlarla yanaşı, ermənilər Türkiyə tarixində iz qoymuş şəxsiyyətləri də erməniləşdirmək cəhdləri edirlər. Məsələn, erməni icmasının nəşriyyatı olan Aqosda 6 fevral 2004-cü ildə Atatürkün övladlığa götürdüyü qızını və ilk qadın pilot Sabiha Gökçenin erməni olduğu bildirilirdi (11, s.299). Həmçinin Türkiyənin məşhur və dahi memarı Sinanın da erməni əsilli olduğunu iddia etməkdədirlər.

Beləliklə, araşdırmaların təhlili göstərir ki, keçmişdə ermənilərdən Osmanlı imperiyasını dağıtmaq üçün istifadə olunurdu. Bu gün isə ermənilərin özü Türkiyənin beynəlxalq aləmdə nüfuzuna xələl gətirmək və güzəştlər əldə etmək üçün təbliğat aparırlar. Hər fürsətdə Türkiyədən torpaq və təzminat tələb edən Ermənistanın Türkiyə ilə Ermənistan arasındakı siyasi münasibətləri normallaşdırmağa çalışdığını düşünmək mümkün deyil.

Ermənistanın Azərbaycan Respublikasına qarşı dezinformasiya siyasəti

Təbliğat müxtəlif vasitələrlə yayıla bilər. Amma müasir dövrdə ən geniş istifadə olunan vasitələrdən biri mediadır. Burada televiziya və radio proqramları, jurnal, qəzet, internet, sosial şəbəkələri qeyd etmək olar. Əlavə etmək lazımdır ki, müasir dövrdə informasiya mühitində təbliğatın təsirindən qaçmaq olduqca çətindir.

SSRİ-nin süqutu ərəfəsində mərkəzdəki havadarlarının köməyi ilə Azərbaycana qarşı əsassız ərazi iddialarını həyata keçirən və Azərbaycan Respublikasına qarşı hərbi təcavüz edən qonşu Ermənistan ilkin olaraq anti-Azərbaycan təbliğatına başlamışdı. *“Planlı şəkildə təşkil olunmuş nümayişlər azərbaycanlı əhalinin sıxışdırılaraq ölkədən qovulmasına gətirib çıxardı. 1988-1989-cu illər ərzində Ermənistan SSR-dən 250 min azərbaycanlı qovulmuşdu”* (2). Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi XX əsrin tarixinə ən faciəli münaqişələrdən biri kimi daxil olmuş və onun nəticəsində milyonlarla azərbaycanlının taleyinə ciddi şəkildə təsir göstərmişdir. 1980-ci illərin sonlarında Ermənistanın Azərbaycanın tarixi torpaqlarına açıq formada ərazi iddiaları etməsi və etnik zəmində təxribatlar, terror əməlləri ilə başlamış bu münaqişə Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzlə nəticələnib.

Müharibə dövründə Ermənistan silahlı qüvvələri hərbi və mülki şəxslər arasında heç bir fərq qoymadan işğal etdikləri rayon və şəhərlərdə dinc azərbaycanlı əhalini amansızlıqla qətlə yetirmiş, azərbaycanlılar etnik təmizlənməyə və soyqırımına məruz qalmışlar. Ermənistanın hərbi-siyasi rəhbərliyi Əsgəranın Meşəli kəndində, Şuşanın Malıbəyli və Quşçular kəndlərində, Xocavəndin Qaradağlı kəndində, Xocalı şəhərində, Kəlbəcərin Ağdaban kəndində və digər yerlərdə dinc əhalinin amansız şəkildə sisteməlik və kütləvi qırğını, soyqırımını törətməklə, Qarabağda yaşayan azərbaycanlıları regiondan təmizləmək məqsədi güdmüşdür.

1988-1993-cü illərdə Qarabağda ümumilikdə 900 yaşayış məntəqəsi, 693 məktəb, 44 məbəd, 9 məscid, 473 tarixi abidə və muzeylər, 40 min muzey eksponatı, və digər infrastruktur obyektləri dağıdılmışdır (1).

İşğal dövründə Ermənistan Azərbaycan torpaqlarında milli-mədəni irsi talamış və məhv etmiş (culturcide), şəhərləri (urbicide) və digər yaşayış məntəqələrini dağıtmış və bölgəyə ağır ekoloji ziyan (ecocide) vurmuşdur (1).

Beləliklə, Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü nəticəsində Ermənistanın sosial-iqtisadi şəraiti kəskin şəkildə pisləşərək və dərinləşərək böhran vəziyyətinə düşmüşdü. Ermənistan-Türkiyə sərhədinin bağlanması da ölkənin iqtisadi və nəqliyyat əlaqələrinə təsir göstərmişdi. Ermənistan regionda həyata keçirilən bütün beynəlxalq layihələrdən məhrum qalmışdı.

Tədqiqatçılar hesab edir ki, Ermənistanda *“hakimiyyətlər ölkə daxilində yaranmış ağır şəraitdən əhalinin diqqətini yayındırmaq üçün Azərbaycan və Türkiyə təmsalında “düşmən obrazı” yaratmaq siyasəti yürüdür. Ermənistanda Türkiyə və Azərbaycan əleyhinə qatı millətçi təbliğat adı həyat tərzinə çevrilmişdir”* (2).

Ermənistan televiziyyalarında və KİV-lərində anti-Azərbaycan təbliğatına tez-tez rast gəlmək olar. *“2009-cu ildən etibarən isə anti-Azərbaycan və anti-türk təbliğatında iki kanal daha çox fərqlənmişdir: Ermənistanın İkinci Kanalı və Şant TV”* (2).

“Azq” (“Millət”) qəzeti 1991-ci ildə İrəvanda yaradılmışdır. Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü nəticəsində yaradılmış Dağlıq Qarabağ münaqişəsi və uydurma “erməni soyqırımı” ilə bağlı təbliğat xarakterli məlumatlar dərc olunurdu” (2).

Müasir dövrdə təbliğatla yanaşı, “informasiya müharibəsi” və “informasiya qarşılıqlı” anlayışları da istifadə edilərək, həm müharibə dövründə, həm də sülh dövründə davamlı və fəal şəkildə işlədilir.

2020-ci ilin iyul ayında Ermənistan Azərbaycanla dövlət sərhədinin Tovuz istiqamətində növbəti hərbi təxribat törətmişdi. Təxribatın məqsədi regionda yeni gərginlik mənbəyi yaratmaq, Azərbaycan ərazilərinin Ermənistan tərəfindən işğalı məsələsini ikinci plana keçirmək, üçüncü dövlətləri münaqişəyə cəlb etmək və Azərbaycanın strateji infrastrukturuna zərər vurmaqdan ibarət idi. Bu təxribat nəticəsində generallar Polad Həşimov və İlqar Mirzəyev və zabitlər olmaqla, bir qrup Azərbaycan hərbiçisi şəhid oldu. Azərbaycan Ordusu düşməyə sarsıdıcı zərbə endirərək ona layiqli cavab verdi.

Ermənistanın təcavüzkar və hücum xarakterli hərbi doktrina və milli təhlükəsizlik strategiya qəbul etməsi, Ermənistanda Azərbaycana qarşı hərbi əməliyyatlarda iştirak edəcək mülki vətəndaşlardan ibarət silahlandırılmış mülki könüllülər dəstələrinin yaradılması, Ermənistanın müdafiə nazirinin “yeni ərazilər uğrunda yeni müharibəyə” çağırışı, bu ölkənin rəsmi şəxslərinin Azərbaycanın böyük şəhərlərinə və mühüm mülki infrastrukturuna zərbə endirmək hədələri, Ermənistanın müxtəlif ölkələrdən muzdlular və terrorçular cəlb etməsi, külli miqdarda silahlar tədarük etməsi və s. Ermənistanın Azərbaycana qarşı yeni müharibəyə hazırlaşdığını açıq şəkildə nümayiş etdirirdi. Bunun nəticəsi olaraq Ermənistan 2020-ci il sentyabrın 27-də bir neçə istiqamətdən Azərbaycan Ordusunun mövqelərinə doğru hücumu keçmiş, ağır artilleriyadan istifadə edərək yaşayış məntəqələrinə şiddətli atəş zərbələri endirmişdi. Beləliklə, İkinci Qarabağ - Vətən müharibəsi başlamışdı.

Ermənistanın növbəti hərbi təcavüz cəhdinə cavab olaraq Azərbaycan Ordusu əks-həmlə əməliyyatına başladı və 44 gün davam edən Vətən müharibəsi nəticəsində Ermənistan ordusunu məhv etməyə, onu diz çökdürməyə, işğal altında olan əraziləri azad etməyə nail oldu. Ali Baş Komandan, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə müzəffər Azərbaycan Ordusu tərəfindən icra edilmiş “Dəmir Yumruq” əməliyyatı Azərbaycan xalqının tarixinə qızıl həflərlə yazıldı, işğalçılığı, nasizmin şöhrətləndirilməsini dövlət siyasətinə çevirən Ermənistanın təslim olması ilə nəticələndi (1).

İkinci Qarabağ müharibəsi zamanı Ermənistan mediası və rəsmiləri sürəkli halda dezinformasiyaya əl atırdılar. “Vzglyad.az” xəbər saytında Ermənistanın dünya ictimaiyyətini aldatmaq üçün mediada, eləcə də sosial şəbəkələrdə təbliğatdan istifadə etdiyi qeyd olunmuşdur. Beləliklə, ermənilərin yaydığı yalanlar aşağıdakı kimi qeyd edilmişdir:

1. *“Türkiyə, Pakistan və Suriyadan olan muzdlular Azərbaycanın tərəfində vuruşurlar.”*

2. *“Azərbaycan “blitzkriq”inin (Blitzkrieg) cəhdi uğursuz oldu”*. Halbuki müharibənin ilk günündən Azərbaycan bəyan etmişdi ki, “blitzkrieg” onun planlarına daxil deyil. Dövlətimizin məqsədi torpaqlarımızı minimal itkilərlə azad etməklə, əsgərlərin və bütövlükdə ölkə vətəndaşlarının həyatının qorunmasını təmin etmək idi. Bəli, Azərbaycan Ordusu qısa müddətdə ərazinin böyük hissəsini azad edə bildi.

3. *“Ərdoğan Qarabağda Rusiya ilə proksi-müharibə aparır”*. Erməni təbliğatı bütün dünyada elə təəssürat yaratmağa çalışırdı ki, guya regionda baş verənlər Türkiyənin Rusiyanın maraq dairəsinə müdaxilə etmək cəhdidir. Burada məqsəd Azərbaycan-Ermənistan münaqişəsinin mahiyyətini dəyişdirmək, onu Rusiya-Türkiyə qarşdurmasına çevirmək idi. Əslində isə Azərbaycan beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən tanınan öz qanuni sərhədləri çərçivəsində fəaliyyət göstərirdi. Qardaş Türkiyəyə gəldikdə isə o, Azərbaycana yalnız siyasi və mənəvi dəstək verirdi.

4. *“Azərbaycan ermənilərin kütləvi qırğınına həyata keçirmək və bununla da etnik təmizləmə siyasəti yürütmək niyyətindədir”*.

Əslində isə məqsəd Ermənistanı Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanımağa və danışıqlar masasına oturmağa məcbur etmək idi. Ermənistan buna razılıq verən kimi hərbi əməliyyatlar dayandırılıla bilərdi. Azərbaycan rəsmiləri dəfələrlə bildirmişdilər ki, erməni xalqı ilə deyil, öz ərazisində qanunsuz erməni qoşunları ilə döyüşür.

5. *“Qarabağ ermənilərini xilas etmək üçün dünya onların “müstəqilliyini” tanımalıdır”*.

Əslində isə Qarabağın dinc əhalisini heç nə təhdid etmirdi. Ermənistan Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün tanınması müharibənin dayandırılması demək olardı. Azərbaycan yalnız erməni terrorçularını neytrallaşdırırdı və daima onun öz vətəndaşı hesab etdiyi dinc erməni əhalinin hüquqlarının təmin ediləcəyini bildirirdi (15).

Ermənistan tərəfindən Azərbaycan Respublikasının Rusiya sülhməramlı kontingentinin müvəqqəti yerləşdiyi ərazilərində təbii sərvətlərimizin qanunsuz istismarına etiraz əlaməti olaraq 2022-ci il dekabrın 12-dən etibarən qeyri-hökumət təşkilatları nümayəndələrinin, ekofəalların Laçın-Xankəndi yolunun Şuşa ərazisindən keçən hissəsində dinc etiraz aksiyası başlamış və 138 gün davam etmişdir. 2023-cü il aprelin 23-də Laçın rayonunda, Azərbaycan-Ermənistan sərhədində sərhədburaxılış məntəqəsi quruldu. Bununla da Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün tam bərpası prosesi başa çatdı. Ermənistanın Laçın yolundan sui-istifadəsinə, silah və sursatların daşınmasına və digər qanunsuz əməllərinə son qoyuldu (1).

Lakin Ermənistanın və qondarma rejimin qalıqlarının təxribatları səngimədi. Ermənistanın Baş naziri Nikol Paşinyan 2023-cü il sentyabrın 2-də qondarma “Dağlıq Qarabağın müstəqillik bəyannaməsi”nin ildönümü ilə əlaqədar təbrik müraciəti ünvanladı. Sentyabrın 9-da Azərbaycanın Qarabağ bölgəsində qondarma “prezident seçkiləri” keçirildi. 2023-cü il sentyabrın 19-da Azərbaycan üçtərəfli bəyanatın müddəalarının təmin olunması, Qarabağ iqtisadi rayonunda törədilən genişmiqyaslı təxribatların qarşısının alınması, Ermənistan silahlı qüvvələrinin birləşmələrinin tərkisilahl edilərək ərazilərimizdən çıxarılması məqsədilə bölgədə antiterror əməliyyatına başladı.

Beləliklə, antiterror əməliyyatı nəticəsində bölgədə qalan Ermənistan silahlı qüvvələri tam tərkisilahl edilərək Azərbaycan ərazisindən çıxarıldı, qondarma rejimin qalıqları isə onun ləğv olduğunu elan etmiş oldu. Azərbaycan öz ərazisində separatçılığa son qoydu. Bununla da Azərbaycan Respublikasının dövlət suverenliyi tam bərpa edilmiş oldu.

Bu zaman da erməni mətbuatında hadisələr əsassız iddialarla işıqlandırıldı. Azərbaycanın guya “atəşkəsi pozması” ilə bağlı tez-tez bölgə üçün “Ermənistanın suveren ərazisi” ifadələri işlədilir. Azərbaycanın kəndləri, şəhərləri, uşaqları hədəf alması ilə bağlı iddialar səsləndirilirdi. Onlar “cinayət törədən, günahsız insanları öldürən” ölkə obrazı yaratmaq istəyirdilər.

Erməni təbliğatının son nümunəsi isə Azərbaycan-Ermənistan sərhədinin delimitasiyası haqqında 19 aprel 2024-cü il tarixli Saziş əsasında ölkəmizə qaytarılmış Qazax rayonunun Qızılhacılı kəndində Ermənistan tərəfinin quraşdırdığı minaların partlamasından sonra baş vermişdir. Azərbaycanın Baş Prokurorluğunun, Dövlət Sərhəd Xidmətinin və Azərbaycan ərazilərinin Minalardan Təmizlənməsi Agentliyinin (ANAMA) birgə bəyanatında deyilirdi ki, “Xidməti vəzifələrini yerinə yetirərkən piyada əleyhinə minanın partlaması nəticəsində DSX-nin hərbi qulluqçusu gizir Xəyal Əhədli və ANAMA-nın əməkdaşı Afiq Mehdizadə ayaq nahiyəsindən xəsarət almış, agentliyin əməkdaşları Elçin Ələkbərov və Yavər Mirzəyev qəlpə yarası almışlar. Faciə minalardan təmizləmə zamanı baş vermişdir”.

2024-cü ilin iyul ayında 50-yə yaxın ölkədən 150-dən çox xarici qonağın, o cümlədən 30-a yaxın ölkənin informasiya agentliyi, 3 beynəlxalq təşkilat və 82 media qurumunun nümayəndələrinin qatıldığı “Yalan məlumatların ifşası: Dezinformasiyaya qarşı mübarizə” mövzusunda təşkil olunan 2-ci Şuşa Qlobal Media Forumu keçirildi. AzərTac həmin forum çərçivəsində “Dezinformasiyaya qarşı daha davamlı cəmiyyət qurmaq üçün siyasət və təşəbbüslər” adlı panel sessiya belə xəbər verdi ki, “Sessiyada dezinformasiyaya qarşı davamlı cəmiyyətin formalaşdırılması istiqamətində strategiya və təşəbbüslər, dezinformasiya təhdidinin aradan qaldırılması məqsədilə qlobal miqyasda daha davamlı onlayn media ekosisteminin qurulması, dezinformasiyanın yayılmasının müxtəlif media platformaları və növlərindən asılılığı, medianın dezinformasiyanın qarşısının alınmasında necə daha fəal rol oynaya biləcəyi ilə bağlı fikir mübadiləsi aparılmışdır” (6).

Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev Forumda çıxış edərkən qeyd etmişdir ki:

“Təəssüflər olsun ki, Azərbaycan haqqında beynəlxalq mediada yayılan məlumatlar həqiqətə uyğun olmur - yəni, faktların manipulyasiyası, yanlış narrativlər. Biz uzun illər ərzində bunun qurbanı olmuşuq, əlbəttə ki, onlardan biri Ermənistan və Azərbaycan arasındakı münaqişə idi və bütün erməni diasporunun səfərbər olması idi. Erməniperəst siyasətçilər, media nümayəndələri Azərbaycana qarşı hücum edirdilər, Azərbaycan haqqında yanlış narrativlər yayırdılar və Azərbaycanı reallıqdan çox uzaq olan bir şəkildə təqdim edirdilər. Mən xatırlayıram ki, müxtəlif xarici qonaqlarla görüşlərimdə, səmimi söhbətlərdə mütləq hallarda mənə ötürülən mesaj olur ki, biz Azərbaycanın bu dərəcədə inkişaf etmiş ölkə olduğunu gözləmərdik və ona görə də bu narrativlər çox zərərvericidir. Bu, təkcə ölkənin nüfuzunu ləkələmir. Bu, ölkənin biznes potensialını, sərmayə imkanlarını azaldır. Bu, beynəlxalq ictimaiyyətin əsas məsələlərdən diqqətini yayındırır və tamamilə qeyri-realist ssenarilər üzərinə yönəldir” (4).

O, əlavə etmişdir ki, *“Biz etnik təmizləmənin qurbanı olmuşuq, işğalın qurbanı olmuşuq. Bu hal 30 il davam edib. Ancaq bizi dünyada təcavüzkar kimi təqdim edirdilər və medianın bu məsələni işıqlandırması, siyasi motivlərə söykənən mesajlar və qərarlar nəticəsində biz beynəlxalq sanksiyalara məruz qaldıq. ABŞ 1992-ci ildə Azərbaycana qarşı sanksiyalar tətbiq edibdir. Biz işğalın və təcavüzün qurbanı olmuşuq və o zaman konqresin erməniperəst nümayəndələrinin səyləri nəticəsində bizə qarşı sanksiyalar tətbiq edildi. Yəni, bu, absurd bir vəziyyətdir ki, humanitar böhrana məruz qalan, bir milyon qaçqını olan, işğal edilmiş əraziləri tamamilə dağıdılan bir ölkə sanksiyalara məruz qalmışdır. O zaman bizim beynəlxalq media şəbəkələrinə o qədər də çıxış imkanımız yox idi. Biz müstəqilliyini yeni bərpa etmiş ölkə idik və biz ciddi səylər göstərməli idik. Bizə elə gəlirdi ki, mesajımızı çatdırma bilmirik. Biz özümüzü günahlandırırıq, resurslarımızı səfərbər edirdik, beynəlxalq ictimaiyyəti maarifləndirirdik. Daha sonra biz dərk etdik ki, bir çox insanlar, müxtəlif fərqlər bizim mesajları eşitmək istəmir, onlar vəziyyəti tamamilə fərqli şəkildə təqdim etmək istəyir. Ona görə də bu məsələyə yanaşmanın ən yaxşı yolu budur: 30 il müstəqil olan ölkə nə edə bilər? Sizin kimi şəxsləri Bakıya və bölgələrimizə dəvət etmək və bizim nə işlər gördüyümüzü, planlarımızı təqdim etmək, gözləntilərimizi sizə çatdırmaqdır ki, biz dövlət quruculuğunda nələrə nail olmuşuq. Məhz bu, ən səmərəli üsuldur” (4).*

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin köməkçisi Hikmət Hacıyev II Şuşa Qlobal Media Forumunda çıxışı zamanı bəyan etmişdir ki, *“Dezinformasiya yeni fenomen deyil. İnformasiya çox güclü vasitədir. Lakin onun necə istifadə edildiyi böyük sual altındadır. Ən təhlükəlisi isə odur ki, dezinformasiya manipulyasiyaya və Azərbaycan xalqına qarşı psixoloji müharibəyə çevrilib. Bəzi xarici media orqanları bildirirdi ki, guya biz Ermənistana qarşı cinayət törətmişik, işğala məruz qalan onlardır. Lakin biz ciddi-cəhdlə təkzib vasitələrini işə salmışdıq. Rəsmi bəyanatlar və mətbuat konfransları vasitəsilə düzgün məlumatı və həqiqəti dünyaya çatdırırdıq. Bizim media bu işdə çox böyük rol oynayıb” (3).*

Bu təbliğatın nəticəsi olaraq, Ermənistan cəmiyyətində Azərbaycan ilə bağlı mənfi təsəvvürlər və düşmənçilik hissləri güclənir. Bu isə regionda sülh və sabitliyin təmin olunmasına mane olur. Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, bu təbliğatın qarşısının alınması və regionda sülhün bərqərar olması üçün Ermənistan rəhbərlərinin Azərbaycana qarşı siyasətinin dəyişməsi vacibdir.

Nəticə

Tədqiqat zamanı aşağıdakı nəticələr əldə edilmişdir:

- a) Ermənistanda Azərbaycan və Türkiyə əleyhinə təbliğat müxtəlif vasitələrlə həyata keçirilir;

- b) KİV vasitəsilə yayılan xəbərlər və məqalələrdə Azərbaycan və Türkiyə əleyhinə mənfi təsvirlər və ittihamlar geniş yer alır;
- c) Akademik əsərlərdə, məktəblərdə tədris olunan dərsliklərdə Azərbaycan və Türkiyə ilə bağlı mənfi düşmən obrazı və tarixi hadisələrin təhrif olunmuş təsvirləri təqdim edilir;
- d) Ermənistanın siyasi rəhbərlərinin çıxışlarında və bəyanatlarında Azərbaycan və Türkiyə əleyhinə nifrət nitqindən istifadə olunur ki, bu da ictimai rəyin formalaşmasına təsir edir;
- e) Ermənistan tərəfindən Azərbaycana və Türkiyəyə qarşı yürüdülmüş siyasət İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra başlanmış sülh prosesinə mənfi təsir göstərir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi
<https://president.az/az/pages/view/azerbaijan/karabakh>
2. Hacıyev Q., Kəlbizadə E., Eyvazov A., İsmayılova T., Əzimzadə A., İmaməli Ş. Ermənistan: daxili sosial-iqtisadi və siyasi şərait. MTM Innovation MMC. 2019.
3. Hikmət Hacıyev: Dezinformasiya Azərbaycan xalqına qarşı psixoloji müharibəyə çevrilib
https://azertag.az/xeber/hikmet_haciyev_dezinformasiya_azerbaycan_xalqina_qarsi_psixoloji_muh_ari_beye_chevrilib_video-3106502
4. İlham Əliyev 2-ci Şuşa Qlobal Media Forumunda çıxış edib. 20 iyul 2024
<https://president.az/az/articles/view/66533>
5. Qasımlı M. Azərbaycan, Ermənistan və Türkiyə: Gerçək tarix arayışı (1920-1994) / Musa Qasımlı; çev.: Ali Asker, Nurlana Qasımlı-Mustafayeva. Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, 2019. S.625.
6. Şuşa Forumunda dezinformasiyaya qarşı daha davamlı cəmiyyət qurmağın yolları müzakirə edilib
https://azertag.az/xeber/susa_forumunda_dezinformasiyaya_qarsi_daha_davamlı_cemiyet_qurmağın_yollari_muzakire_edilib-3106662
7. Propaganda. Britannica.- <https://www.britannica.com/topic/propaganda#ref23822>
8. Propaganda. Oxford English Dictionary - https://www.oed.com/dictionary/propaganda_n?tl=true
9. Propaganda. Cambridge English Dictionary - <https://dictionary.cambridge.org/propaganda>
10. Çağan, Hazel. “Ermeni kultürü ve ermeni propagandası”. Ermeni Araştırmaları, sy. 46 (Aralık 2013): s.202.
11. Erkiş, İ. U., & Summak, M. E. (2014). PROPAGANDA VE DIŞ POLİTİKA. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 14(1-2), s. 299.
12. Zeynep Tekinalp, Yavuz Cankara. “Ermeni Kamu Diplomasisinde Türk Karşıtlığı”, Uluslararası Siyaset Dergisi 2, sayı 1 (2024): s.17-46.
13. Очередная ложь средств массовой информации Армении 23.09.2004
https://azertag.az/ru/xeber/ocherednaya_lozh_sredstv_massovoi_informacii_armenii-634692
14. Минный террор и армянская пропаганда <https://caliber.az/post/258228/>
15. Пять основных тезисов армянской пропаганды и их разоблачение - <https://vzglyad.az/news/179113/news.html>
16. Тюрколог о жизни армян в Турции: дома "майрик" на улице "Анэ"
<https://am.sputniknews.ru/20160421/3081116.html>

Rəyçi: ps.f.d.. dos. Südəbə Hüseynova